

15–20% мешканців. У наступні роки людські втрати в краю сягнули 90% податного населення.

Статистичний аналіз податкової інформації та моделювання експертної групи населених пунктів дозволили автору обґрунтувати ознаки демографічної катастрофи на Волині наприкінці 1650-х рр. Для цього досліднику довелося з'ясувати ступінь спотворення даних у податковій документації, яка насамперед відображає фінансово-економічне становище господарств та тогочасні фіскальні тенденції.

Історик заперечує висловлені в історіографії сумніви щодо об'єктивності переписів 1650–1662 рр. На його переконання, наявна податкова інформація волинських реєстрів, доповнена моделюванням показників середньостатистичної експертної групи із 100 сіл, дозволяє відтворити реальні демографічні тенденції серед працездатного (передусім, чоловічого) населення регіону на різних етапах Української національної революції.

Найбільший спад зафіксованого в документах податного населення припадає на 1655–1658 рр. Тоді в реєстрах було зафіксовано лише 1,6% дореволюційних платників, або всього 4% їх кількості від кінця 1648 р. (на Кременеччині відповідно 0,4% й 2%).

Перепис 1662 р. зафіксував у воєводстві 10,5% дореволюційних «димів», або чверть від кінця 1648 р. У селах кількість податних одиниць скоротилася на 88%, у містах – на 93%. У 212 волинських селах (близько 10% усіх сіл) «димів» не значилося зовсім; тут також не згадувалося про існування 712 населених пунктів Волині, зафіксованих реєстрами 1629–1630 рр. (с.214).

Вражаючих спустошень зазнали магнатські й шляхетські землеволодіння – в окремих із них зменшення податкової бази сягнуло 99%. Волинська маєткова шляхта в регіоні «повністю втратила вплив» (с.222), а Волинь у цілому перетворилася на економічно відсталу провінцію Речі Посполитої. Найбільших втрат зазнало селянство, яке формувало – податкової бази й було майже стовідсотково українським.

Автор звернув увагу на те, що податкові показники демографічних втрат Волині приблизно вдвічі перевищують людські втрати козацької України, які, за припущенням В.Смолія та В.Степанкова, становили 35–40%. Причинами цього, імовірно, можуть бути як приховування в реєстрах реальної кількості платників податків, так і міграційні процеси. Звідси випливає необхідність детальнішого вивчення демографічних процесів в усіх регіонах України.

Монографія значно виграє від того, що в ній є іменний та географічний покажчики. Окремо слід відзначити якість виконання таблиць і карт, а також ґрунтовний історичний огляд.

Дана монографія, як і попередні праці О.Б.Ярошинського, на нашу думку, сприятиме активізації дослідницьких зусиль щодо вивчення регіональних особливостей визвольних змагань. Безперечно, рецензована праця є помітним явищем в українській історіографії, вирізняється високим фаховим рівнем і заслуговує на увагу науковців та краєзнавців.

В.М.Гром (Рівне), В.І.Цибульський (Рівне)

Архів Івана Крип'якевича: Інвентарний опис / Упор. Я.Федорук; наук. ред. І.Бутич, Я.Дашкевич, О.Купчинський. – К.; Л., 2005. – XXX, 252 с.

Академік Іван Крип'якевич належить до знакових постатей української історичної науки ХХ ст. як за своїм творчим доробком, так і за діапазоном організаційної та громадської діяльності. Невипадково його наукова спадщина є об'єктом найрізноманітніших дослідницьких зацікавлень. Утім, ще й до сьогодні зберігається великий пласт маловідомих документів і матеріалів, які зосереджені в приватному (домашньому) архіві видатного історика.

Попри обставини воєнного лихоліття та радянського тоталітаризму цей архів зберігся у родині завдяки зусиллям синів історика (Петра-Богдана й Романа) майже в первісному вигляді та повному обсязі. Якщо взяти до уваги розмаїття академічних інтересів І.Крип'якевича, його розгалужені зв'язки з багатьма вченими й інституціями, ретельний педантизм у документуванні робочих матеріалів, то можна дійти висновку, що в архіві відклалися унікальні комплекси джерел з історії української науки ХХ ст. і з багатьох питань нашої минувшини.

Першим кроком у систематичному опрацюванні приватного архіву І.Крип'якевича стало підготовлене Ярославом Федоруком видання інвентарного опису останнього, що дозволяє не тільки скласти загальне уявлення про нього, а й задовольняє нагальні евристичні потреби дослідників.

У вступі упорядник стисло висвітлює історію формування домашнього архіву І.Крип'якевича, розглядає питання, пов'язані з наданням різним історикам матеріалів із цього приватного зібрання та їхньою публікацією, окреслює його склад, виділяє і характеризує найважливіші комплекси джерел тощо.

Передусім варто згадати автобіографічні матеріали, щоденник та спогади вченого, частина з яких була опублікована в журналі «Український історик» і збірнику «Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність». Зауважимо, що мемуари Крип'якевича присвячено як певним періодам його життя, так і окремим постатям (В.Гнатюк, І.Свенціцький), навчальним закладам (Львівський університет) та ін.

На спеціальну згадку заслуговує «Біографічний словник моїх знайомих» (літери А–П), укладений істориком. Ці матеріали дозволяють із достатньою репрезентативністю й достовірністю відтворити інтелектуальне середовище та соціокультурне оточення визначного вченого.

Крім того, у зібранні представлено чимало матеріалів про рід і сім'ю І.Крип'якевича (генеалогія, родинні листи, метричні свідоцтва, автобіографії, документи про освіту тощо).

Помітне місце в архіві посідають епістолярні матеріали науковця. З-поміж них є листи відомих українських учених та громадсько-політичних діячів (М.Андрусак, І.Борщак, М.Брайчевський, М.Возняк, М.Грушевський, А.Жук, М.Кордуба, І.Кревецький, В.Липинський, О.Назарук, І.Огієнко, Д.Оляничин, Є.Петрушевич, О.Прицак, Н.Суровцева, С.Томашівський й ін.), а також багато сучасників академіка, шанувальників історії, краєзнавців, сільських учителів тощо.

В архіві відклалося й чимало документів з історії відомих науково-дослідних установ та інституцій, зокрема про боротьбу за Український університет у 1905–1907 рр., НТШ і його семінари, викладання І.Крип'якевича в Рогатинській гімназії, філії академічної гімназії в Львові, Українському таємному університеті, Богословській академії, Львівському державному університеті, співпрацю вченого з ВУАН, з Львівським філіалом Інституту історії України АН УРСР у 1939–1941 й 1944–1946 рр. та ін.

Збереглися і документи про діяльність українських науковців за доби німецької окупації 1941–1943 рр., а також про співпрацю київських та львівських істориків за радянських часів. Варто відзначити й значний пласт матеріалів про роботу І.Крип'якевича в радянських наукових установах, зокрема його участь у заходах із відзначення 300-ліття возз'єднання України з Росією.

Поряд із матеріалами про науково-організаційну працю академіка в архіві представлено численні документи про його громадську і культурно-просвітницьку діяльність. До них слід віднести матеріали про участь історика у наукових курсах Товариства прихильників української літератури, науки і штуки 1904 р., просвітньому гуртку Академічної громади 1908 р. та історичному гуртку філії академічної гімназії 1917 р., заснуванні школи ім. короля Данила (1912 р.) і відзначенні її 25-літнього ювілею 1937 р., а також документи про діяльність І.Крип'якевича як депутата обласної ради тощо.

У приватному зібранні академіка представлено й чимало біографічних матеріалів відомих істориків, зокрема М.Андрусак, М.Голубця, О.Домбровського, І.Карпинця, М.Кордуби, Т.Коструби, Л.Окіншевича, О.Прицака, О.Терлецького та ін.

Виняткове значення мають документи і матеріали з дослідницького інструментарію вченого й організації його наукової роботи. Зокрема в архіві зберігаються зшитки з курсом лекцій І.Крип'якевича 1920–1930-х рр. про методіку історичного дослідження, а також матеріали з означеної проблематики.

Відзначимо, що у зібранні представлена не тільки велика кількість робочих нотаток, копій та фотокопій різних джерел, підготовчих рукописів дослідника, а й низка численних картотек різноманітного спрямування, складених і упорядкованих за певною системою.

Останні дають можливість не тільки реконструювати коло наукових зацікавлень та з'ясувати горизонти евристичного пошуку вченого, а й проаналізувати його техніку і методіку роботи, перспективні плани тощо.

Зауважимо, що вивчення великих картотек відомих науковців, особливо масштабу І.Крип'якевича, і донині перебуває на маргінесі сучасних досліджень та приховує величез-

ні потенційні перспективи для міждисциплінарних студій (історіографічних, біографічних, бібліографічних, культурологічних) на теренах української соціогуманітаристики.

В архіві зберігається чимало матеріалів із фахових зацікавлень ученого: минуле Галицько-Волинського князівства і Львова, козацтва XVI – першої половини XVII ст. й Хмельниччини, церковна історія, друкарство, книгознавство, малярство, культурні та мистецькі проблеми, архітектура, народні промисли, історія освіти, картографія, дипломатика, епіграфіка, палеографія й ін.

Слід згадати і про неопубліковані праці І.Крип'якевича, які є в цьому архіві. Це – монографія «Київська Русь» (1963 р.), машинопис та автографи різних статей, рецензії й відгуки на них історика тощо.

У зібранні є чимало фотографій із видами Львова середини XX ст., які збиралися академіком для видання альбому із зображенням картин, гравюр, архітектури і пам'яток міста. Крім того, в архіві зберігається багато світлин відомих українських істориків та різних громадсько-політичних діячів.

Науковий апарат інвентарного опису укладений на належному рівні й складається з покажчика імен, географічних і етнічних назв та передмови упорядника.

Видання, безперечно, зацікавить багатьох дослідників з різними науковими інтересами й стане у пригоді архівістам для майбутньої повної інвентаризації рукописів та інших матеріалів з приватного архіву І.Крип'якевича. Однак малий наклад інвентарного опису (60 примірників) суттєво звужує можливості вчених із різних регіонів України користуватися цим корисним і необхідним виданням.

Утім, сподіваємося, що публікація інвентарного опису архіву академіка спричинить як до невідкладних заходів щодо його збереження й забезпечення доступності для всіх дослідників, так і для активізації наукових студій, присвячених творчому спадку цього видатного вченого.

О.В.Ясь (Київ)

ХРОНІКА НАУКОВОГО ЖИТТЯ

О.А.Удод (Київ)

ДО 70-РІЧЧЯ ДОКТОРА ІСТОРИЧНИХ НАУК, ПРОФЕСОРА С.В.КУЛЬЧИЦЬКОГО

10 січня 2007 р. виповнилося 70 років Станіславу Владиславовичу Кульчицькому. Про те, що він є без перебільшення (яке досить часто буває при відзначенні ювілеїв видатних вчених) істориком світового масштабу цілком заслужено й обґрунтовано лунало в численних вітаннях, публікаціях, здравицях на честь ювіляра. Адже С.В.Кульчицький – давно визнаний в Україні й за кордоном дослідник національної історії (причому – найскладніших, найсуперечливіших і таких же небезпечних для самого вченого періодів нашого минулого). Його ім'я прозвучало ще в 1988 р. у доповіді Комісії з дослідження голодомору в Україні 1932–1933 рр. Конгресові США як радянського історика, що навіть в умовах компартійного контролю за історичною наукою зумів зробити величезний внесок в осмислення трагічного минулого української нації. Не випадково, що саме С.В.Кульчицький, як гідний репрезентант української історичної науки, представляє її в численних міжнародних проєктах – українсько-польській «підручничовій комісії», українсько-російській комісії академічних істориків, міжнародних школах молодих істориків, семінарах і симпозіумах Ради Європи, асоціації викладачів історії «Єврокліо» та багатьох інших.

З нагоди 70-річного ювілею С.В.Кульчицького та 50-річчя його наукової діяльності 11 січня 2007 р. в Інституті історії України НАН України відбулося урочисте засідання вченої ради з участю широкої науково-історичної громадськості. Напередодні урочистостей надійшла вітальна телеграма від Президента України В.А.Ющенка, в якій відзначено, зокрема, що ґрунтовні дослідження історії нашого народу, здійснені доктором історичних наук С.В.Кульчицьким, здобули широке визнання в Україні та далеко за її межами, сприяли піднесенню національної свідомості українців. «Впевнений, – заявив Президент України, звертаючись до ювіляра, – що Ваш життєвий досвід, професіоналізм та прекрасні людські якості ще довго слугуватимуть добрим справам на благо України. Бажаю міцного здоров'я, щастя, добробуту та успіхів у всіх починаннях».

Відкрив засідання вченої ради директор Інституту історії України академік НАН України *В.А.Смолій*, який розповів про життєвий і творчий шлях Станіслава Владиславовича Кульчицького,